

A XVI. század második felében gyakran változtak a zálogbirtokosok, míg örök adományként az Illésházyak szerezték meg. Illésházy Istvánt hűtlenség jogcímén megfosztották birtokaitól és csak a Bocskai-szabadságharc győzelme után térhetett vissza a várba. Illésházy István halála után öccse, Gáspár örökölte a gazdag uradalmat. Bethlen Gáborhoz csatlakozott, sokáig együtt harcolt vele a Habsburgok ellen. 1627-től 1648-ban bekövetkezett haláláig távol maradt a hadieseményektől, békésen élt Trencsénben.

A Zrínyi–Wesselényi féle összeesküvés leverése (1670) után német katonaság szállta meg a várat. 1703-ban II. Rákóczi Ferenc hadai elől megszökött belőle az őrség, de 1704-ben már újra Habsburg kézen találjuk. 1704–1708 között kisebb-rövidebb szünetekkel ostromzár alatt tartották a kurucok. A várőrség azonban – sokszor éhezve is – kitartott. Az 1708. évi trencsényi vesztes csata után eltűntek a vidékről a kurucok, a vár szabaddá vált. A szabadságharc leverése után is katonaság állomásozott a várban, csak 1782-ben hagyták el. Trencsén vármegye akkori főispánja, gr. Illésházy János elhatározta, hogy ősei várát méltóképpen helyreállítja s azt teszi meg állandó lakásának. 1790. június 11-én azonban a városban támadt tűzvész elhamvasztotta a várat. A pusztán maradt falak már nem kellettek a tulajdonosnak, hiszen helyreállításuk irdatlan sok pénzt emésztett volna föl. Csak az alsó vár épületeinek egy részét fedték be, amelyre az uradalomnak volt szüksége, a többi pusztulni hagyták. Mednyánszky Alajos 1825-ben megjelent könyvében a következőket jegyezte föl a romokról: „Még harminc esztendeje sincs, hogy eltűntek a szobákról és a tornyokról a tetők és kupolák, de hihetetlenül gyorsnak látja a pusztulást az, aki hosszabb idő után teszi be a lábát a fenyegető romok közé. Kedves gyermekkori emlékek fűznek nem egy, sokszor látott, de most már alig felismerhető helyhez; akkoriban persze más szemmel néztem őket, mert főként a nagyszerű estebéd csábított oda fel, amelyben örömmel részesített a várnagy szíves családjá, valahányszor esedezésem erősebbnek bizonyult nevelőnőmnek a hegymászás iránt táplált ellenérzésénél...”

1837-ben a görög származású bankár, Sina Simon vette meg a várat és az uradalmat. Befedte az öregtoronyt és az őrtornyot, legalább ezeket megmentve az időjárás viszontagságaitól. 1905-ben a bankár örökösei a várat, ami hasznát nem, csak terhet jelentett számukra, Trencsén városának ajándékozták. Ekkorra egyébként a városfalak is elpusztultak, széthordták építkezésekhez. 1871-ben még épen állt a két városkapu, de aztán rohamosan pusztult a vár, míg az 1950-es években meg nem kezdődött helyreállítása, ami máig jórészt befejeződött. A csodálatos fekvésű hatalmas rommaradvány vonzó látványosság.

A Vág fölött 260 m-re emelkedik a várhegy, melynek három oldala megmászhatatlanul meredek. A legalsó kaput két hengeres torony védi. A város felőli oldalon fallal védett feljáró út vezet a következő kapuhoz, amelyen át a külső vár udvarára érkezünk, ahol egy hatalmas ágyútoronyt és a „szerelmesek kútját” pillanthatjuk meg. A külső vár északkeleti sarkát is egy nagy ágyútorony erősíti. A keleti fal mentén haladva érkezünk a következő kapuhoz. A déli – lankásabb – oldal felé tekintve láthatjuk, hogy háromszoros falöv védi a hegy legmagasabb részén emelkedő belső várat. A sokszögletű belső vár kapuján át szűk udvarba lépünk, amelyet körbefognak a palotaszárnyak. Középen büszkén magaslik a hatalmas öregtorony; kitűnő megfigyelőhely. Letekintve láthatjuk az egykor külön fallal körülvett gótikus plébániatemplomot is. A Vág partján hosszú csikként húzódik a város. Valaha egyetlen utcája volt, amelyet két végén fal és kapu zárt le.

Csorba Csaba

Mátyás király törökverő hadvezérének származása

„PAVEL CHINEZUL ERA ROMÂN”?

Tudvalevő: a családi, a társadalmi, az etnikai és a természeti körülmények sokrétű összefüggései jelentős mértékben befolyásolták a középkori hadvezérek pályakezdését, életútját is. Így hát az ősök utáni nyomozás egyáltalán nem fölösleges, hiszen ma már jól tudjuk – nem kis mértékben a genetika robbanásszerű fejlődése nyomán –, hogy a géneken keresztül, nemzedékekről nemzedékekre átörökített tulajdonságok fontos szerepet játszottak a pályaválasztásban, az életpálya alakulásában. Különösen célszerű ezt megvizsgálni a kiemelkedő történelmi személyiségek esetében, akik csupán a külső-belső feltételekkel vívott szakadatlan

küzdelemben valósíthatták meg céljaikat, bontakoztathatták ki tehetségüket, bizonyíthatták be elhivatottságukat.

Hatványozottan vonatkoznak mindezek egy olyan ízig-vérig katonáemberre, mint amilyen Kinizsi Pál volt. Annál is inkább, hiszen az ő markáns személyiségéért legalább négy nép: a magyar, a szlovák, a szerb és a román versengett, miközben ugyanennyi földrajzi tájegység kései ivadékai igyekeztek kisajátítani, Bihartól Vázsonyig, Abaújtól Temesközig. Az újabban feltárt levéltári és kéziratári források a Hunyadiak e nagy hadvezére, Mátyás király törökverő délvidéki főkapitánya körül is eloszlatják a mítoszokat.

Mindezekből egyértelműen kiderül, hogy Kinizsi Pál éppen úgy magyar ember volt, mint a középkori magyar állam legeredményesebb katonauralkodója, Hunyadi Mátyás. Mert jóllehet, a király dédapja még havasalföldi bojárként tevékenykedett, de utóai idővel teljesen asszimilálódtak új környezetükhöz, a befogadó magyarsághoz. Miként a Kinizsiek is. De amíg Mátyás családfáját harmadízigen is igen nehéz felderíteni, hiszen már a nagyapáról, Vajkról sem tudunk eleget, addig Kinizsiét hetedízigen nyomon követhetjük, egészen a XIII. század elejéig. Lássuk!

A Kinizsit fölemelő uralkodó családja feltehetően román *eredetű* volt, ám a hadvezére minden kétséget kizáróan *szláv*. Ma még ennél többet, pontosabban nem mondhatunk, ugyanis a jórészt csupán latin – illetőleg, 1476-ból és 1493-ból: magyar – formában fennmaradt, jellegzetes családnév alakváltozatai több szláv népnél is fellelhetőek a jeles familia származáshelyének közelében. Arról már nem is beszélve, hogy a várjobbágy ősök, az uralkodó fegyveres kíséretéből a királyi vármegyrendszer keretébe kerülve, egyaránt érkezhettek szerb, szlovák, cseh, lengyel, orosz és ukrán népesség által lakott területekről is.

A szláv Kinizsi helynév magyar jelentése: *a fejedelemé, a kenezé*. Tudniillik, ama helység, ahol az uralkodó fegyveres kíséretéből kiszakadó szlávok a király parancsára, a vármegyei ispán védelme alatt, létrehozták a maguk várjobbágyi katonai telepét: *Váraskinizst*. Vagyis: a knez ~ knyáz (a fejedelem, herceg, uralkodó, király) várát. *Beszélt* név ez, mint megannyi más helynevünk. Szólítsuk meg, s válaszolj! Ámde nem románul, hanem a szlávok közös, ősi nyelvén. Még akkor is így, ha egyik tudós román pályatársunk – anélkül, hogy különösebb forráskutatást végzett volna –, kategorikusan kinyilvánítja: „*Iancu de Hunedoara, Pavel Chinezul era român*.” Vagyis: Hunyadi János, Kinizsi Pál román volt. Viszont a forráskritikai elemzés egyértelműen azt bizonyítja, hogy Constantín Rezachevici bizonyítatlan hipotézisével szemben, a kormányzó is, valamint a katonai szolgálatát az ő egyik kapitányának, Magyar Balázsnak a botja alatt kezdő Kinizsi is ízig-vérig *magyar hadvezér* volt, jóllehet századok távolában, szláv ősökre vezethette vissza a családfáját.

Kinizsi Pál az akkor még Felföldnek, Felső Részeknek nevezett országrészben, közelebről: Abaújvár vármegyében látta meg a napvilágot 1432-ben. Meglehet, éppen a nevenapján, Szent Pál ünnepén, vagyis január 25-én, hiszen a római egyház jobbára az ilyesfajta keresztnevadási gyakorlatot folytatta a középkor századaiban mindenfelé. Hernád-menti szülőfaluját ma *Nagykinizsnek* nevezik.

A Hernád hangulatosan kanyargó völgyében a középkorban csak egyetlen Kinizs létezett, úgymint a nagyobbik, a folyó bal partján. Ezt kis földváráról *Váraskinizs* néven emlegetik már a XIII. századi oklevelek is. Eredetileg várjobbágyok lakták, akiket alighanem még Szent István telepített ide, a királyi vármegyrendszer megszervezésekor. Ugyanis ősi megye ez: bölcsője a névadó Abáknak, akik közül a kabar eredetű familia leghíresebb sarja, Sámuel egészen a trónig emelkedett 1041-ben.

A kinizsi várjobbágyok szintén nem földművelő-állattenyésztő parasztemberek, röghöz kötött jobbágyok voltak, hanem a királyi vármegye ispáni hatalom alatt álló várának, a „váras”, vagyis várral rendelkező Kinizsnek szabad harcosai. A Hernád-menti Kinizs lakói tehát *katonai tradíciókat* örökítettek át génjeikkel utódaikba: több vármegyei comes, vicecomes – fő- és alispán – is kikerült közülük, később pedig, a család hanyatlásával, szolgabírók, megyei esküdtek Abaújtól Gömörig. Mindeközben pedig, a királyi vármegyrendszer átalakulásával, a nemesi vármegye fokozatos kiépülésével, a várjobbágyi réteg felszámolásával, a folyó jobb partján lassacskán létrejött egy újabb, kisebb nemesi település is, melyet ma már Kiskinizs néven ismerünk, ugyancsak a mai Borsod-Abaúj-Zemplén vármegye területén.

A királyi vármegyéből tehát nemesi vármegye lett, a Kinizsi nevű várjobbágyokból pedig, felemelkedvén a feudális uralkodó osztályba, *nobilis* jogállapotú személyek, *nemesek*. Ezenközben az ősi fészek, a nagyobbik Kinizs is jelentős mértékben átalakult: a mongol–tatár hordák 1241-ben elpusztították a közeli Jászót és Abaújvárt is Váraskinizzsel egyetemben, melynek kicsiny erősségéről többé nem esik szó. A várra utaló helynév így aztán lassanként

feladásba merült, 1259 után sohasem említik a jelenleg ismert iratok. Viszont már 1280-ban felbukkan az új elnevezés: *Szentgyörgykinizs*.

Ez a sajátos helynévmódosulás is hű tükrö a XIII. században bekövetkező változásoknak: a személynévi névadást – a legősibbet – felváltotta az egyházi névadás, illetőleg itt csak az értelmetlenül, elavulttá váló Váras- előtag kopott le a falunévről, s váltotta fel az új, mely az időközben fölépített templom védszentjére utalt. 1280-ból már okleveles híradással rendelkezünk erről a Szent György-egyházról, továbbá a két harangozójáról, Mihályról és Csudáról is.

A kisebbik testvérfalu az újjáépítettő-betelepítettő Kinizsi Gyuláról – akiről 1246-ból olvashatunk először egy oklevélben a *Gyulatelke, Gyulakinizse* nevet nyerte. De 1270-ben a család másik ágáé lett ez a kis falu is, melynek élén Kinizsi János állott. S mivel az itteni templomot Szent János tiszteletére szentelték fel, hamarosan megjelent az új helynév is: *Szentjánoskinizs*. A két nevet felváltva használták még a mohácsi csatavesztést követően is: a Kiskinizs elnevezés csak az újkorban jelent meg.

A két Kinizst jobbra kismenések lakták, illetve a rendkívül terebélyesedő Kinizsi familia messzire szétágazó leszármazottai. Amikor elének tünnek – sajnos, csak a tatárjárás után, mivel a lakhellyel együtt a korábbi iratok is elpusztultak –, még egy jómódú, nagyhatalmú középbirtokos nemesi familia tagjai. A legrégebbi Kinizsi, akit név szerint ismerünk, még 1246 előtt élt, mert ekkor már néhaiként említi az oklevél. Őt *Istvánnak* hívták. Halálával legidősebb fia, *Chazar* lett a Kinizsi nemzetség feje, aki szintén *István* névre kereszteltette a fiát. Amde Chazarnak volt még két öccse is: *Gyula* – a mai Kiskinizs névadó-alapító őse –, továbbá „*Orod*”. A továbbiakban az ő utódjait kell szemügyre venni, mivel unokájának az ükunokáját Kinizsi Pálnak nevezték, akinek mindahány felmenőjéről számot lehet adni az Országos Levéltárban őrzött okleveles források jóvoltából.

A hadvezér tehát a Kinizsi familia Orod-oldalágából származott. Az ő fiát, *Guentyrt*, 1282-ből említi egy birtokirat. Kinizsi Pál ükapját – Guentyrt fiát – *Márknak* nevezték, 1300 táján. E név még idegen hangzású, mely ebben az esetben nem a német, hanem a szláv Marko névalakra megy vissza, a magyar királyi kancellária írnoka latin formában vetette papírra: Marcus gyanánt. Az Orod-ág e három utóbbi nemzedéke tehát még úgy-ahogy őrizhette szláv eredetének egynémely maradványait.

De nem túlságosan sokáig, hiszen Kinizsi dédapját már *Miklós*nak nevezték (1352, 1385), a nagyapját pedig *Kelemen*nek (1395, 1401). Az ő nejét *Lúciának* hívták, akitől három gyermeke született: *Antal*, *Miklós* és *Apollónia*. A folyó bal partján fekvő Szentgyörgykinizst – az ősi Váraskinizst, a nagyobbik falut – a XV. században már inkább *Felsőkinizs* néven emlegették, nyilvánvalóan településföldrajzi okokból fakadóan. Ez magyarázza, hogy a hadvezér édesapja felsőkinizsi prédikátummal, nemesi előnévvel szerepel az iratokban: *felsőkinizsi Kinizsi Antal*. Feleségét – Pál édesanyját – *Borbálának* hívták, ám az ő családnevéről, felmenőiről nem nyújtanak információkat az eleddigi előkerült, véletlenszerűen fennmaradt oklevelek.

Az 1246 előtt élt Kinizsi Istvánon kívül ismerjük még Kinizsi Ciprián nevét is, akinek Miksa nevű fia a század közepén Abaúj vármegye comese, főispánja volt. Mivel a Ciprián-ág leszármazottai közül az egyik feltehetően, a másik pedig bizonyíthatóan szerepet játszott a hadvezér életében is, nem érdektelen megemlíteni erről az ágról is néhány érdekes adatot.

Az *egyik*: az 1386-ban szereplő Kinizsi Istvánnak három gyermeke volt, kik közül a lányt, Margitot, *Tomory* András vette el feleségül, aki e köznemesi család szintén Abaúj megyei, ősi fészkeből, Tomorról származott. Ugyanekkor a Chazar-ág András nevű abaújvári főispánjának dédunokája, Katalin, *Tomory* Jakabné gyanánt tűnik élénk. A hadvezér nagyapjának, Kinizsi Kelemennek az első hitvesét *Tomory* Margitnak hívták. Középső gyermeküknek, Miklós szolgabírónak – a hadvezér rossz emlékezetű nagybátyjának – *Tomory Márta volt a neje*. *1505-ben Tomory Pál* – huszonegy esztendő múltán a Mohácsnál elvérző magyar haderő egyik fővezére – megvette a csobádi Kinizsiektől tomori birtokrészüket, mely a beházasodások révén került a kezükre.

Így hát a Kinizsieket és a Tomoryakat között már legalább 1386-tól szoros atyafisági viszony, családi kapcsolat és birtokosztály állott fenn a leányági örökösödések jóvoltából. S ha a Kinizsiekekhez és a Tomoryakhoz hozzávesszük még a Magyarokat is – 1449-től Magyar Balázs lett Kinizsi Pál parancsnoka, utóbb hadvezér-társa, 1472-től birtok-osztályostársa, egy évtized elteltével az apósa is –, akkor máris előttünk áll háromnegyed évszázad három leghíresebb, legmagasabbra felkapaszkodó abaújvári családjának a neve, akiket számos vérségi és vagyoni szál fűzött egymáshoz a katonafamiliáris rendszer keretében. Mint ahogy az sem véletlen, hogy mindannyian a katonai pályán értek el sikereket: Balázs és Pál katonabáróként, területi katonai kormányzati posztokon: az előbbi erdélyi vajdaként, székely ispánként, továbbá a

szlávón-horvát-bosnyák-dalmát bánságok bánjaként működött, az utóbbi pedig 1479 tavaszától Temes vármegye főispánjaként és Magyarország Alsó Réseinek királyi főkapitányaként. Kinizsi élete utolsó háromnegyed esztendejében a második legfontosabb udvari főméltóságot is betöltötte, az ecsedi Báthory István halálával megüresedő országbírói. Ezalatt Tomory István – a mohácsi vértanú apja – „csak” királyi várnagyságig, valamint a törvénytelen származású királyfi, Hunyadi Corvin János herceg sziléziai, troppai hercegi uradalmának gubernátori, katonai-jószágkormányzói tisztségéig vitte.

Megjegyzendő, hogy az utóbbi évtizedekben elterjedt vélekedésekkel ellentétben, a megbízható okleveles források arról tanúskodnak, hogy Magyar Balázs nem buzitai származású kishemes volt, hanem már Kassa királyi városban született, mégpedig egy feltörekvő, háztulajdonossá váló s a teljes polgárjoghoz is hozzájutó polgári családból. Feltehetően a szülei, netán egyéb felmenői költöztek be a nagy német kalmárvárosba, alighanem valóban a közeli Buzitáról. Ezt valószínűsítik a későbbi oklevelek is, melyek szerint Balázst és egyetlen öccsét – s egyben leghűségesebb katonafamiliárisát, minden katonai tisztségében a helyettesét –, Kelemen, számos birtokjogi kapcsolat fűzte e szintén Abaújvár megyei helységhez. Az oklevelek pontosan megjelölik a két kassai háztulajdonos polgár – Magyar Balázs és Kelemen – német szomszédainak a nevét is, mindezek részletezése azonban már egy külön tollrajz témája lehet.

A hadvezér keresztnévvel kapcsolatban érdemes még megemlíteni pár elgondolkodtató okleveles információt. Már csak amiatt is, mert történetírásunk és genealógiánk nem mindig meríti ki ama kínálózkodó lehetőségeket, melyeket egyik megbízható segédtudománya, a történeti névkutatás nyújthat számára.

Meglehet ugyanis, hogy Tomory Pál, a mohácsi hadvezér – aki különben, az Alsó Rések királyi főkapitányaként, Kinizsi egyik utóda lett, huszonkilenc esztendővel a nagy törökverő hadvezér elhunytát követően –, nem teljesen véletlenül kapta a keresztségben a Pál utónevet. Ugyanis apja, Tomory István, Mátyás király egyik vezető katonafamiliárisa, szegről-végre maga is rokona volt Kinizsinek, aki az 1480-as években már országos hírnévű hadvezérként, nagybirtokos főúrnaként, a királyi tanács befolyásos tagjaként tevékenykedett, melyeknek mindegyike a katonai érdemeinek jutalmaként elnyert temesi comesi és délvidéki főkapitányi kinvezéseire nyugodott. Ezekkel pedig természetesen jár a magnificus (nagyságos) címzés is. Nem meglepő tehát, ha a jóval szerényebb vagyonnal, társadalmi és katonai pozícióval rendelkező távoli, abaúji rokon, a csupán egregius (vitézlő) megszólítású Tomory István miles aulicus (udvari vitéz) éppen a Pál keresztnévet adta szépreményű fiának. Jóllehet, arról már nem leltünk korabeli iratot, hogy magát Kinizsit kérte-e föl a komaság, a keresztapaság elvállalására?

Feltétlenül említésre érdemes még, hogy a hadvezér két másik rokona – nagybátyja, Miklós, valamint ötödfokú unokatestvére, Mihály – szintén Pál névre kereszteltette egy-egy fiát. Egy 1475-ös birtok-osztályoslevél egy egyszerre három Kinizsi Pált sorol fel a két Abaújvár megyei Kinizsen: az akkor még csak egregius címzésű királyi kapitányt, a szlavóniai Brod várának egyik várnagyát, utóbb a nándorfehérvári királyi haditábor egyik kapitányát, valamint Kinizsi Mihály ugyancsak Pál nevű fiát, aki ifjan elhalhatott, mert többé nem említik az oklevelek; végül a nagybácsi, Miklós, középső gyermekét, aki szintén Pál keresztnévet viselt, s még 1505-ben is szerepel.

E hármas esetben aligha beszélhetünk véletlen jelenségről, tudniillik az ominózus Pál utónév korábban mindössze egyetlen alkalommal került föl a Kinizsiek szépen lombosodó családfájára: a dédapa testvérét hívták így 1352-ben! Az abaúji Kinizsieknél – akiket semmiképpen se tévesszünk össze a bihariakkal –, a Pál keresztnév addig csaknem előzmények nélkül álló gyakoriságának egyidejű, ugárszerű megnövekedése korántsem tekinthető pusztán véletlennek a XV. század utolsó harmadától.

Hadd említsek meg néhány jellegzetes, sűrűbben előforduló keresztnévet a Kinizsiek névdivatjának szemléltetésére a XIII. század közepétől a XVI. század végéig: Imre, Miklós, Gergely, István, János, András, György, Mihály, Antal, Ferenc, Péter, Kelemen, Demeter, Benedek; Margit, Rebeka, Katalin, Anna, Apollónia, Ágota, Erzsébet, Dorottya stb. Véleményem szerint – Rezachevici bizonyítatlan, meglepő vélekedésével szöges ellentétben –, felettébb nehéz lenne ezeket a nyugati – római ritusú – kereszténység egyházi névhasználatát tükröző férfi és női keresztnéveket besorolni a bizánci görög szertartású, keleti kereszténység, a pravoszláv ortodoxia jellegzetes szláv utónevei közé. Román betelepülést pedig hiába is keresnénk a középkori Hernád völgyében. Különben a román historikus megfélekedett ama régi, a tudományos nyelvtörténeti feltárás nemzetközileg hitelesített eredményéről, mely szerint a román cneaz megjelölés maga is a szláv knez~knyáz főnév átvétele.

Idővel aztán az abaújavári Kinizsieknél, a hadvezér felmenőinél s azok mindkét nembéli rokonságánál is afféle természetes asszimilációs folyamat ment végbe, amelyhez hasonló a keleti országrész feudális viszonyainak nemrég elhunyt, kiváló kutatója, Makkai László is megfigyelt a középkori Erdély idegen eredetű nemességénél: „A száz és a román nemesek elmagyarosodása nem elvszerűen következett be, hiszen minden időben volt a magyar nemességnek nem magyar anyanyelvű rétege, hanem a többséghez való önkéntes alkalmazkodás révén, anélkül, hogy a magyar nyelv és nemzeti öntudat átvételére valaha is kényszer szorította volna őket. A nemesi életforma sajátosan magyar volt, s kisugárzása akarva, nem akarva, asszimilált.”

E hosszú folyamatot természetesen a Kinizsieknél is elősegítették a magyar nemesi familiákkal, főként az abaújiakkal létesített házassági kapcsolatok. Ezáltal a következő családok kerültek közelebbi-távolabbi rokonságba: Tomory, Magyar, Fáy, Czeczai, Géresi, Vattay, Méray, Csobádi, Thúry, Sipos, Góbis, Erchy, Fancsali, Gibárti, Hegyemegi, Somossy, Léhi, Somi, Pető, Ramocsa, Roskoványi, Thurzó, Bacska, Bacska, Szuhay, Derencsenyi, Szemerei, Mosdósi stb. Az Országos Levéltárban fellelhető Kinizsi-iratanyag tekintélyes hányada, főleg az oklevelek, e rokon familiák iratainak töredékeivel kerültek be a közgyűjteményekbe, melyeknek segítségével száznál is több Kinizsi családbelit ismerhetünk meg a XIII–XVIII. századból.

Dr. Fenyvesi László

Források: Magyar Országos Levéltár. Mohács előtti Gyűjtemény. Diplomatikai Levéltár. D1.304, 5379, 7866, 10 570, 10 773, 10 470, 15 258, 24 796, 15 374, 15 088, 19 358, 37 245, 37 717, 33 897, 19 105, 37 668, 37 008, 45 575, 43 100, 44 882, 45 575, 47 776, 67 373, 47 853, 50 591, 59 502, 97 998, 75 451, 90 810, 74 566, 82 047–82 050, 83 870, 107 301–107 348 (48 oklevél), Diplomatikai Fényképgyűjtemény: D. F. 213 267, D. F. 203 027, D. F. 213 779, MOL. P 604. A Sipos család levéltára. 3. csomó, 181. tétel: Kinizsi család, MOL. R 319. Az 1526. utáni gyűjtemény. Kisebbségi fondátörédek, 31. csomó. Kinizsi család (1547–1775), Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára. Fol. Hun. 3.512/I. fol. 8., *Szós Elemér–Pogrányi Nagy Félix*: Magyarország várai I. Abaúj vármegye (Kiskinizs); Erdély története I. A kezdetektől 1606-ig. Szerk.: *Makkai László–Mócsy András*. Bp., 1986. 347–348.; *Kubinyi András*: A magyar genealógiai kutatás=Levéltári Közlemények, 1977. 213–221.; *Puky Andor*: Az Abaúj- és Bihar megyei Kinizsek=Turul, 1891. 9. k. 2. füz. 88–92.; *Lukacsics Pál*: Kinizsiné Magyar Benigna örökősei=Turul, 1934. 48. k. 3–4. füz. 66–75.; *Győrffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I. A–Cs. Bp., 1987. 3. kiad. 44–57., 63., 110–113.; Századok, 1889. 777–779.; *Csánki Dezső*: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában I. Bp. 1890. 228., 612.; *Stamatović, Pavle*: Pavel Knez Serbljin, graf temisvarski – Srpska pčela, 8. knj. Buda, 1837. 80–106.; *Csoma József*: Abaúj-Torna vármegye nemes családjai. Kassa, 1897. 328–334.; *Kiss Lajos*: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Bp. 1980. 341., 446.; *Rezachevici, Constantin*: Pavel Chinezul un vajnic luptator pentru libertate din veacul XV=Magazin Istoric, anul IX. Nr. 2. (95.), februarie 1975. Bucuresti, 1975. 33–34.; *Hategan, Ioan*: Pavel Chinezul – un conducator al luptei antiotomane=Revista de istorie, tom. 32. nr. 10., octombrie 1979. Bucuresti, 1979. 1189–1913.; *Uő*: Bătălia de pe Cimpul Pini 13 octombrie 1479=Apulum, XVI. Alba Iulia, 1978. 261–264.; *Uő*: Pavel Chinezul, activitatea sa de comite între anii 1483–1489=Studii de istorie a Banatului, vol. X. Timisoara, 1984. 39–67.; *Fraknoi Vilmos*: Tomory Pál élete és levelezése. Bp., 1881. 96. o. 1 t.; *Szekély György*: A személynevek és a történettudomány=Nyelvtudományi Értekezések 70. Bp. 1970. 201–208.; *Benkő Loránd* főszerk.: A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára II. H–Ö. Bp. 1970. 442–443.; *Huszkó László*: Oláh kenézek, kenészek és kenézközség-települések. Bölcsészdoktori disszertáció kézírata (Szeged, 1948.) 58. o.=Szeged. JATE Központi Könyvtára, Diss. TB. 221.; *Fenyvesi L.*: Mátyás király fekete serege. Bp. 1990. Zrínyi K. 75; (Had)történelem fiataloknak); *Uő*: Katonahistóriák Mátyás király korából Bp. 1990. Tankönyvkiadó, 250; (Hősök-csaták), *Uő*: Magyar–török diplomáciai kapcsolatok Mátyás király haláláig=Hadtörténelmi Közlemények, 1990, 103. évf. 1. sz. 74–99.; *Uő*: Corvin János csontmezei veresége I–V. – Dunatáj. Tudományos és művészeti szemle. Szekszárd 1988. 3. sz. 45–59.; 4. sz. 53–65.; 1989. 1. sz. 51–74., 3. sz. 44–62., 1990. 1. sz. 53–76.

Kézműipar és polgárosodás a hódoltság-kori Makón

Makó gazdasági életének napjainkban legjellemzőbb vonása a mindössze kb. 200 éves múltra visszatekintő hagymatermesztés, egy már igen korán sokoldalúan fejlett agrárkultúrájú mezővárosban bontakozott ki, mint azt számos történeti forrás meggyőzően bizonyítja. Ez, illetve az ezzel párosuló nagymérvű kereskedelem volt az az erő, amelyet a településfejlődés legfontosabb tényezőjének tekinthetünk. A gazdasági előrehaladás, az ennek eredményeképpen létrejövő munkamegosztás, így a kézműiparok önállósodása, valamint a polgárosodás és városiasodás egymást kísérő jelenségei.